

RECENZJE

Robert Suski*

Białystok

Michał Norbert Faszczka, *Hans Delbrück i narodziny nowoczesnej historii wojskowości. Twórczość – koncepcje – recepcja*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice 2024, ss. 320

W *Młodym Frankensteinie* Mela Brooksa doktor Frankenstein wysłał swojego asystenta, Igora, aby przyniósł mu mózg zmarłego Hansa Delbrücka. Znajdował się on w składnicy mózgow i był opatrzony etykietą: „naukowiec i święty”. Akcja skończyła się oczywiście niepowodzeniem. Igor rozbił naczynie, w którym mózg naukowca był przechowywany, po czym wziął pierwszy lepszy, który należał do przypadkowego zmarłego. Nieświadomy wpadki Igor doktor Frankenstein umieścił przyniesiony przez swojego asystenta mózg w ciele potwora, po czym zwrócił się do swojej asystentki Ingi z pytaniem, czy może sobie wyobrazić mózg Delbrücka w takim ciele. Prawdopodobnie Brooks wybrał właśnie Delbrücka jako badacza, którego chciał ożywić jego bohater ze względu na jego antywojenne i antyimperialne nastawienie. Historyk ten był twórcą nowoczesnego spojrzenia na badania nad historią wojskowości. Do jego czasów badaniami nad dziejami militariów zajmowali się przede wszystkim wojskowi, którzy pisali o przeszłych wojnach, aby szukać w tych doświadczeniach informacji, jak lepiej walczyć w przyszłości.

Delbrück udowodnił, że zajmując się historią wojskowości, można być cywilem, a badając ją, należy znać i posługiwać się metodą historyczną. Dziś wydaje się to oczywiste, jednak w czasach, kiedy on żył, były to pomysły dosyć rewolucyjne. Delbrück był polihistorem. Zajmował się zarówno starożytnością, jak i epoką nowożytną aż do tzw. wielkiej wojny. Wśród napisanych przez niego książek można wymienić: *Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neidhardt von Gneisenau*, Bd. 1–2 (Berlin 1880–1884); *Die Perserkriege und die Burgunderkriege. Zwei kombinierte kriegsgeschichtliche Studien, nebst einem Anhang über die römische Manipular Taktik* (Berlin 1887); *Die Strategie des*

* Uniwersytet w Białymstoku; e-mail: r.suski@uwb.edu.pl; ORCID: 0000-0001-5227-2743.

Perikles erläutert durch die Strategie Friedrichs des Großen. Mit einem Anhang über Thucydides und Kleon (Berlin 1890); *Die Polenfrage* (Berlin 1894); *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, Bd. 1–4 (Berlin 1900–1920); *Bismarcks Erbe* (Berlin 1915); *Erinnerungen, Aufsätze und Reden* (Berlin 1902); *Regierung und Volkswille. Ein Grundriß der Politik* (Charlottenburg 1920); *Weltgeschichte. Vorlesungen, gehalten an der Universität Berlin 1896–1920*, Bd. 1–5 (Berlin 1924–1928). Mimo że od śmierci Delbrücka minął już prawie wiek, to badacze wciąż się do niego odwołują. W Polsce ukazało się w ostatnich latach kilka jego książek: cztery tomy *Antycznej sztuki wojennej*, t. 1: *Persja – Grecja – Macedonia*, t. 2: *Republika Rzymska*, t. 3: *Cesarstwo Rzymskie i Germanie*, t. 4: *Kres świata antycznego* (Oświęcim 2013); *Średniowieczna sztuka wojenna*, t. 1: *Wczesne średniowiecze* (Oświęcim 2018); *Nowożytna sztuka wojenna* (Oświęcim 2016). Niedawno ukazała się w Polsce praca poświęcona Delbrückowi oraz jego roli w tworzeniu nowej dyscypliny naukowej, jaką była historia wojskowości.

Praca Michała Norberta Faszczki składa się z 7 rozdziałów: *Życie i twórczość* (s. 21–70), *Poglądy historiozoficzne* (s. 71–92), *Wpływ Carla von Clausewitza* (s. 93–110), *Konflikt z wojskową służbą historyczną* (s. 111–138), *Wpływ na ewolucję historiografii militarnej* (s. 139–188), *Hans Delbrück a nowa historia wojskowa* (s. 189–208), *Recepcja w Polsce* (s. 209–236). Jak widać, omawiana monografia dzieli się wyraźnie na trzy części. Pierwszą jest rozdział wstępny dotyczący biografii historyka, druga dotyczy okolicznościach, w jakich rodził się wypracowany przez niego sposób badania dawnych militariów, wreszcie trzecia prezentuje wpływ jego spuścizny na kolejne pokolenia historyków wojskowości.

Książka nie jest biografią Delbrücka. Oczywiście Faszczka przedstawia fakty z życia bohatera książki w pierwszym rozdziale. Nie stawia sobie jednak celu, aby zrekonstruować życiorys niemieckiego badacza czy też odkryć nowe fakty o jego życiu. Elementy biograficzne służą temu, aby lepiej zrozumieć jego poglądy na historię. Autor, przedstawiając losy badacza, wskazuje, co wpłynęło na jego rozwój intelektualny. Niby jest to banalne, ale często się zapomina, że teraźniejszość wpływa na sposób badania przeszłości. Delbrück nie tylko był akademickim historykiem, lecz także walczył w czasie wojny niemiecko-francuskiej, był wychowawcą jednego z synów Fryderyka III, posłem do parlamentu, krytykiem Bismarcka, a w czasach I wojny światowej – Ericha Ludendorffa, był niemieckim ekspertem podczas konferencji wersalskiej, a w czasach Republiki Weimarskiej występował przeciw pogłębieniu ciosie zadanej w plecy. Każdy z tych rodzajów działalności miał wpływ na sposób zarówno funkcjonowania historyka, jak i badania przez niego przeszłości.

Faszczka przekonująco opowiada o sporze między Delbrückiem a wojskowymi historykami, którzy byli aktywni za jego czasów (Adalbert von Taysen, Colmar von der Goltz, Friedrich von Bernhardi, Rudolf von Caemmerer, Dobrogast von Malachowski czy Curt Jany), a których podejście z naszej perspektywy może wydawać się absurdalne. Trzeba jednak pamiętać, że należy patrzeć na nich przez pryzmat epoki i kultu Fryderyka II w państwie pruskim

oraz niechęci wojskowych do cywila, który zaczynał ich pouczać, jak mają patrzeć na dawne wojny. Bardzo często zapominamy, że takie kwestie mają wpływ na sposób postrzegania rzeczywistości przez dawnych autorów, a pewnie i my nie jesteśmy wolni od takich uwarunkowań. Autor przedstawia również niechęć Theodora Mommsena do badania antycznej sztuki militarnej – tę część pracy warto byłoby rozszerzyć.

O ile wpływ Delbrücka na nową szkołę historii wojskowości jest dosyć łatwy do przewidzenia, o tyle bardzo zajmujące są rozważania dotyczące wpływu tego badacza na postrzeganie historii przez Marca Blocha czy Georges'a Duby'ego. Ciekawe są też rozważania Faszcy o nawiązywaniu przez polskich historyków wojskowości do myśli Delbrücka, w których częściowo odbijają się spory ideologiczne i polityczne okresu międzywojennego. Na odrzucenie jego spojrzenia na tę dziedzinę duży wpływ miał zamach majowy, usunięcie z wojska Mariana Kukieła i Wacława Tokarza, którzy po przejściu w stan spoczynku znaleźli pracę w szkolnictwie wyższym. Tak odnowił się w Polsce spór, jak patrzeć na historię wojskowości: jako na naukę społeczną czy historyczną. Za tą pierwszą opcją opowiadali się wojskowi związani z Józefem Piłsudskim. Jak łatwo się domyśleć, także po 1945 r. niemiecki badacz budził wątpliwości. Największy wpływ jego poglądy miały na badania Stanisława Herbsta oraz jego ucznia Janusza Sikorskiego, a wśród metodologów Andrzeja Feliksa Grabskiego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że monografia Faszcy jest bardzo ciekawą pracą z dziejów historiografii. Nie ukazuje się zbyt wiele polskich publikacji w tej dziedzinie dotyczących starożytności. Jest to o tyle smutne, że za mało miejsca poświęca się tego typu badaniom. Autor stara się nie tylko przedstawić poglądy Delbrücka, lecz także omówić rolę, jaką odegrał w rozwoju historiografii wojskowej oraz jego wpływ na obecne spojrzenie na historię militarną i paradoksalnie na francuską szkołę Annales.

